

Szakkönyvtár(ak) a holnap határán

Izgalmas és igazán hiánypótló szakmonográfiával bővült a könyvtári szakirodalom Rózsa Dávidnak, a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára nemrégiben kinevezett főigazgatójának jóvoltából. Az egyszerű külső mögött fontos és aktuális tartalom rejtőzik. A kötet a szakkönyvtár mint könyvtártípus helyzetét, állapotát és fejlődési trendjeit mutatja be, elsősorban hazai körképet adva, de mindezt egy nagyon tág nemzetközi kontextusba ágyazva. Bevallom őszintén, olyan érdeklődéssel és figyelemmel olvastam (egy szuszra), mint egy jó regényt, ami sokat elárul a szerző kiváló íráskészségéről, stílusáról és humoráról.

Az elméleti bevezető sorokból és a nemzetközi trendeket bemutató fejezetekből jól látszik, hogy a könyvtárak mindenhol hasonló problémákkal küzdenek. A szakkönyvtárak mintha hanyatlóban lennének, holott vállalt és teljesített feladatuk továbbra sem kevesebb, mint egy-egy szakterület teljes körű információellátásának biztosítása, a szakemberek minél magasabb színvonalú kiszolgálása. Szinte érthetetlen és felfoghatatlan, hogy ennek a tevékenységnek miért nem látható a közvetlen gazdasági haszna, a döntéshozók miért gondolják úgy, hogy a szakkönyvtárak csak viszik a pénzt, ezért folyamatosan racionalizálni kell őket. A racionalizálás természetesen világszerte a könyvtárak és a könyvtárosok számának csökkentését jelenti.

A kimenekedés egyik útja a funkciók bővítése lehet. A nemzetközi trendek egyértelműen arra mutatnak, hogy a szakkönyvtárak munkájában már nem a gyűjtemény építése dominál, hanem a tudásgyarapítás, a tudással való gazdálkodás. A könyvtárak és a könyvtárosok maguk is a kutatások résztvevőivé kell váljanak. Emellett aktívabb szerepet kell vállalni a tartalom-előállításban is. A könyvtáraknak önálló tartalmakkal, fejlesztésekkel kell megjeleníteniük az információs piacon. Rózsa Dávid könyvét olvasva még jobban megerősödött bennem az a meggyőződés, hogy nagyon erős nemzeti és nemzetközi összefogásra van szüksége a szakkönyvtárak közösségének, ha nem akarjuk, hogy ez a könyvtártípus teljesen eltűnjön vagy elszürküljön a közeljövőben. Ehhez persze az is szükséges, hogy a speciális felhasználói kör aktívan mellénk álljon.

Egy önálló fejezet foglalkozik a jövő szakkönyvtárosával, az előttünk álló elvárásokkal és kihívásokkal. Ma már nem elég jó könyvtárosnak lenni, de az sem, ha valaki jól ismeri a szakkönyvtára szakterületét. (Megjegyzem hazánkban sajnos még az is ritka, hogy a szakkönyvtárakban mindkét szakterületet professzionálisan értő kollégák dolgozhassanak, és ezen a jelenlegi egyszakos képzési rendszer, illetve a könyvtárosok bérezése sajnos nem segít.) „A szakkönyvtárosnak érdeklődnie kell a tudományos kommunikáció trendjei, jó

gyakorlatai és lehetőségei, különösen a nyílt hozzáférésű formák iránt; tisztában kell lennie a szerzői jog, a tudománymetria és az alternatív bibliometria fontosabb kérdéseivel. A kutatási eredmények kezeléséhez szüksége van a nyers adatok előállítására vonatkozó módszertani ismeretekre, továbbá a hozzáférést, a terjesztést és a megőrzést biztosító eszközök alkalmazására. Szintén nem elhanyagolható jelentőségű az információkeresésben és az irodalomkutatásban szerzett jártasság, a szakterületi hivatkozási-idézési szokások elsajátítása, a prezentációs és a bibliográfiakészítő szoftverek, a közösségi oldalak és a kutatói adatbázisok, a web 2.0-s eszközök és a mobiltechnológiák magabiztos használata.” (31. p.) Így foglalja össze a szerző a 21. század szakkönyvtárosának legfontosabb tudáselemeit, ami természetesen bővíthető, például az oktatási kompetenciákkal.

A 2. rész a nemzetközi és nemzeti szakkönyvtári szervezetek, egyesületek világába vezet be. Kicsit közelebbről Németország, Románia, a balti államok, Moldova, Oroszország szakkönyvtárügyét ismerhetjük meg. Ez a sajátos válogatás olyan területekre is bepillantást enged, ahonnan általában kevesebb információ érkezik.

A nemzetközi kitekintést egy gazdag hazai körkép követi. Ez a körkép megkísérli a maga teljes sokszínűségében bemutatni a mai magyar szakkönyvtárakat, olyanokat is beleértve, amelyekről nagyon keveset tudunk (pl. honvédségi könyvtárak, egyesületi könyvtárak, múzeumi könyvtárak stb.). A szerző a statisztika világában otthonosan mozog, minden állítását hiteles és friss adatokkal támasztja alá. Ez a statisztikus szemléletmód különleges jelleget ad az egész kötetnek. Átfogó képet kapunk arról, hogy állnak a különböző típusú szakkönyvtárak 2017-ben, milyen változásokon mentek és mennek keresztül, és milyen stratégia mentén képzelik el a jövőjüket.

2015-ben a statisztika szerint 337 szakkönyvtár működött Magyarországon. Az ezekben dolgozó 1399 könyvtáros fele országos szakkönyvtár munkatársa. 1990 és 2016 között negyedére esett vissza a szakkönyvtári szolgáltatást nyújtó intézmények száma, a könyvtárosok számában pedig 14%-os csökkenés állt be. Jelentősen emelkedett ugyanakkor a felsőfokú végzettséggel rendelkező könyvtárosok száma, ami nyilvánvalóan a törvényi elvárások változásának és a felsőoktatás kiterjesztésének tudható be.

Persze vannak árnyoldalai is a statisztikus gondolkodásmódnak. Képet kapunk a különböző könyvtárakról, történetük alakulásáról, állományokról, szolgáltatásokról, innovációkról, munkatársairól. Kevesebbet tudunk meg azonban arról, hogy ezek az intézmények ténylegesen hogyan járulnak hozzá saját tudományterületük, illetve a könyvtárügy teljesítményéhez, mi az a hozzáadott érték, amivel az egész magyar (és talán nem csak a magyar) könyvtárügy gazdagodhatna, ha jobban igénybe venné ezeket a szolgáltatásokat. Gondolok itt például arra, hogy a szakkönyvtárak által előállított adatbázisok nem csak azok számára hasznosak, akik az adott szakterület kutatói, a közkönyvtári rendszer – a felsőoktatási könyvtárakról nem is beszélve – is elsőszeretettel használja ezeket. Márpedig ezt a használatot és hasznosulást semmilyen statisztika nem mutatja. Ahogyan azt sem, hogy a szakkönyvtárakban dolgozók speciális szakértelme nélkül mire menne a kutatás vagy a felsőoktatás.

„A könyvtári tapasztalatok és a – javarészt felsőoktatási intézményekben lezajlott – felmérések egyaránt azt mutatják, hogy az elkötelezett kutatók bátran, de sokszor nem igazán kitartóan használják a Google-, a Wikipédia- és a Facebook-univerzumon túli információforrásokat, a szakirodalmi és a bibliometriai adatbázisokat, a nemzetközi katalógusokat és a tudományos közösségi oldalakat. Mindez talán kevés derűlátásra

ad okot, de éppen a könyvtárak, ezek a „végtelenül összetett” érdeklődői körrel rendelkező intézmények azok, amelyek az iskolarendszerű oktatás szereplői mellett a legtöbbet tehetik az információs műveltség és az olvasáskultúra emelése – avagy, Kármán Józsefet idézve, „a nemzet csinosodása” – érdekében.” (197. p.) Hazánkban sajnos nem honosodott még meg az „*embedded librarian*”, vagyis – Rózsa Dávid szavaival élve – a kihelyezett könyvtáros. Nem egyértelmű még, hogy a könyvtáros valódi partnere tud lenni a szakembernek és a tudományos kutatónak, mert olyasmiben tudja őket segíteni, ami csak az ő tudásportfóliójában van meg. Szakkönyvtárosként magam is nap mint nap szembesülök azzal, mennyire tudatlan a társadalom és a tudományos világ is azzal kapcsolatban, mi a 21. században a könyvtáros szerepe és feladata. Rózsa Dávid könyve talán tesz valamit e tudatlanság csökkentése érdekében, már ha más is olvassa a könyvtárosokon kívül. Csak remélni lehet, hogy minél többekhez eljut, kötelező olvasmánnyá válik a könyvtárosképzésben és a továbbképzésben is.

Egyetérthetünk a szerzővel, higgyünk a könyvtárak, de most főként a szakkönyvtárak jövőjében!

Rózsa Dávid: Szakkönyvtár a holnap határán. Bp., KSH Könyvtár,
2018. 236 p.

Varga Katalin

